MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Ekonomicko-správní fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

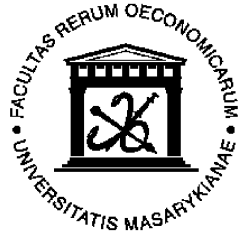
2005 **Jiří SKŘÍTECKÝ**

digitálně podepsáno
středisko vědeckých informací
2006.03.29 10:01:54 +02'00'

Masarykova univerzita v Brně

Ekonomicko-správní fakulta

Studijní obor: Veřejná ekonomika

EKONOMICKÁ VÝCHODISKA DŮCHODOVÉ REFORMY NA SLOVENSKU PRO ČESKOU REPUBLIKU

ECONOMIC EXPECTATIONS OF PENSION REFORM IN THE SLOVAK REPUBLIC FOR CZECH REPUBLIC

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Mirka WILDMANNOVÁ, Ph.D.

Autor:

Jiří SKŘÍTECKÝ

Brno, duben 2005

Jméno a příjmení autora:	Jiří Skřítecký
Název bakalářské práce:	Ekonomická východiska důchodové reformy na Slovensku pro Českou Republiku
Název v angličtině:	Economic expectations of pension reform in the Slovak republic for Czech republic
Katedra:	Veřejná ekonomie
Vedoucí bakalářské práce:	Ing. Mirka Wildmannová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2005

Anotace v češtině

Bakalářská práce nejprve uvádí čtenáře do mezinárodního kontextu problematiky fungování důchodových systému a jejich problémů, dále se zabývá poměrně podrobným popisem slovenského systému důchodového zabezpečení a to zejména po proběhnutí reformy. Rozebírá všechny tři pilíře slovenského systému. V poslední části se práce snaží aplikovat slovenský model reformy do podmínek českého důchodového systému a sleduje, jaké bude mít reforma projevy.

Anotace v angličtině

Firstly, the bachelor's degree work contextualizes the reader to retirement pension systems problematic and their weaknesses. The work occupies with description of retirement pension system in Slovakia especially after the running of retirement pension reform. It analyzes all pillars of Slovakian system. At the end the Slovakian reform model is implemented in Czech retirement pension system and the consequences are monitored.

Klíčová slova v češtině:

Důchodový systém, důchodová reforma, důchodové pojištění, třípilířový důchodový systém, kapitalizační pilíř, důchodové správcovské společnosti

Klíčová slova v angličtině:

Retirement pension system, retirement pension reform, retirement pension insurance, three-pillar retirement pension system, capitalizing pillar, retirement managing companies

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Ekonomická východiska důchodové reformy na Slovensku pro Českou Republiku“ vypracoval samostatně pod vedením Ing. Mirky Wildmannové, Ph.D. a uvedl jsem v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

V Brně dne 28. 4. 2005

_____

vlastnoruční podpis autora

Poděkování

Děkuji Ing. Mirce Wildmannové, Ph.D. a Ing. Robertu Jahodovi za jejich pomoc a rady při odborném vedení bakalářské práce a rovněž děkuji Haně Veselé za pomoc při vytváření počítačového modelu.

Obsah

Obsah **6**

Úvod **7**

1. Obecné důvody pro přijímání důchodových reforem 9

1.1. Uvedení do problematiky 9

1.1.1. Cíle vyplývající ze zasedání v Leakenu 12

1.2. Význam důchodových reforem v rámci sociálního zabezpečení 15

2. Vývoj situace na Slovensku **16**

2.1. Problémy spojené s původním systémem 16

2.2. Charakteristika důchodového systému na Slovensku 17

2.2.1. Původní systém 17

2.2.2. Průběh reformy 19

3. Východiska pro důchodovou reformu v ČR **27**

3.1. Popis stávajícího důchodového systému ČR 27

3.2. Model implementace prvků slovenské důchodové reformy do důchodového systému ČR 30

3.2.1. Popis modelu 30

3.2.2. Výstupy 31

3.2.3. Rizika a pozitiva II. pilíře 32

Závěr **34**

Použitá literatura **36**

Seznam tabulek **38**

Přílohy **39**

Úvod

Důchodový systém a problematika jeho reformování je v současné době zásadním problémem mnoha zemí. Objektivní příčinou potřeby důchodových reforem jsou negativní populační změny v podobě demografického stárnutí. Sledovanou zemí je Slovenská republika, v jejíž důchodové reformě se moje bakalářská práce snaží hledat ekonomická východiska pro realizaci důchodové reformy v České republice. Stejný problém a nutnost jeho řešení totiž stojí i před naší zemí.

Po vstupu nových členských zemí do EU v roce 2004, což se týká jak Slovenska tak i naší země, se tento problém stal mnohem aktuálnější, neboť země EU mají své důchodové systémy víceméně vyřešeny. Pro dobrou společenskou a ekonomickou integraci v prostoru rozšířené EU je nezbytné, aby důchodové reformy proběhly i v nových členských státech. Nejdále v tomto došlo např. Polsko či Maďarsko. Česká republika se v této oblasti zatím moc neangažuje, za což je ze strany Unie kritizována.

Cílem práce je popsat slovenský model důchodového zabezpečení a jeho reformu a v návaznosti na získané poznatky vyvodit, zda takto nastavený průběh a způsob reformy by byl vhodný pro zreformování českého důchodového systému. **Vycházím z hypotézy**, že reforma českého důchodového systému, proběhnutá dle slovenského modelu, by vyřešila problém neudržitelnosti českého důchodového zabezpečení.

Hlavní metodou pro zpracování bakalářské práce je analýza získaných poznatků, na ni navazuji modelací českého důchodového systému bez reformních opatření a po implementaci slovenského modelu reformy. Získané výsledky o vývoji průměrného důchodu vzájemně za jednotlivé roky ve zkoumaném období porovnám, abych zjistil, jak dokáže reforma výši průměrného důchodu ve stanoveném horizontu ovlivnit. Jako vstupy do modelace užívám oficiální projekce jednotlivých veličin. Na to vše navazuji syntézou veškerých poznatků a snažím se potvrdit či vyvrátit stanovenou hypotézu.

První kapitola uvádí čtenáře do kontextu v mezinárodním měřítku. Ukazuje globální problémy důchodových systému zemí EU a popisuje jejich snahy o vyřešení problémů. Dále se pak kapitola zabývá významem reforem důchodových systému v rámci sociálního zabezpečení.

Druhá kapitola podrobně popisuje důchodový systém na Slovensku, zejména pak jeho reformu. Zastavuji se u jednotlivých pilířů a uvádím, v čem spočívá jejich princip.

Ve třetí kapitole podrobuji získané poznatky analýze a provádím modelaci přínosu reformy, tak jak proběhla na Slovensku, v českém důchodovém systému. Na základě syntézy výstupů rozhoduji o ne/pravdivosti hypotézy.

V závěru diskutuji, proč vůbec jednáme o reformách, jak vypadá slovenský důchodový systém a jeho reforma a zda by se nechala využít v českém systému důchodového zabezpečení.

Při zpracovávání bakalářské práce jsem pracoval s internetovými zdroji České správy sociálního zabezpečení, Českého statistického úřadu, Ministerstva práce sociálních věcí ČR, Slovenského statistického úřadu, Sociální pojišťovny, Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny SR, Pracovní skupiny pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě FNM ČR, výzkumnými zprávami VÚPSV, českými i slovenskými zákony upravující sociální pojištění.

1. Obecné důvody pro přijímání důchodových reforem

1.1. Uvedení do problematiky[1]

Česká Republika, která dnes stojí před složitou otázkou reformování důchodového systému, není s ohledem na okolnosti, které ji k tomu nutí, žádnou výjimkou v porovnání s jinými zeměmi vyspělého světa. Podíváme-li se na situaci v Evropské Unii, zjistíme, že demografické, ekonomické a sociální změny, determinující potřebu reformování nejen důchodových systémů ale systémů celé sociální ochrany, probíhaly a probíhají v zemích EU zrovna tak. O jaké změny se jedná? Zvláštní význam mají především stárnutí populace, rostoucí účast žen na trhu práce a s tím spojená změna poměru zastoupení obou pohlaví, stále přetrvávající dlouhodobá nezaměstnanost (zejména u starších pracovníků), tendence k předčasným odchodům na odpočinek a nakonec i růst počtu domácností s ohledem na stoupající počet lidí, kteří žijí v domácnosti sami.

Stárnutí populace

V průběhu druhé poloviny 20. století průměrná délka života vzrostla v zemích EU téměř o jednu dekádu. K tomu dodejme, že u porodnosti došlo ve stejném období k poklesu pod hranici reprodukce. Výsledkem těchto trendů bude v následujícím století demografické stárnutí, čili postupná přeměna struktury populace ve strukturu depresivní (viz příloha č.1).

Situaci stěžuje ještě skutečnost, že ne všichni lidé v produktivním věku jsou ekonomicky aktivní. Nepřispívají tudíž svojí činností do veřejných příjmů, naopak spoléhají na podporu ze strany státu, čímž vytváří tlak na zvyšování veřejných výdajů.

---

[1] kapitola čerpá z SLANÝ, A. a KREBS, V.: *Sociální ochrana a důchodový systém.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. 71 s. ISBN 80-210-3390-8, s. 27-44

Účast žen na pracovním trhu

Období od osmdesátých let 20. stol. dodnes se vyznačuje růstem relativního počtu žen v pracovním procesu. Tento trend ovšem probíhal od začátku v různých členských zemích EU ve značně rozdílných mírách. Rozdíly jsou přisuzovány individuálním charakteristikám pracovních trhů jednotlivých zemí.Vzhledem k tomu, že rostoucí ekonomická aktivita žen je pozitivní změnou, je třeba tuto tendenci podporovat. Zejména by mělo jít o podporu rozmanitějších podob péče o dítě a rodinu.

Dlouhodobá nezaměstnanost a vysoký počet odchodů do předčasného důchodu

Unie se od poloviny 70. let potýká s fenoménem trvale vysoké nezaměstnanosti. Rizikovou skupinou jsou právě lidé v předdůchodovém věku. Jejich stav nezaměstnanosti je impulsem pro předčasný odchod do důchodu. Ve většině členských zemí je standardní důchodový věk mužů 65 let. Ovšem např. v roce 1998 byla situace následující: mužů ve věku 55-59 let bylo aktivních jen 71%, ve věku 60-65 let jen 32%; žen ve věku 55-59 let bylo aktivních 40% a ve věku 60-65 let necelých 15%.

Struktura domácností

V Unii stále dochází k narůstání počtu domácností, což ovšem ještě nemusí předznamenávat nic negativního. Problém ale spočívá v tom, že velký vliv na tento nárůst má značně se navyšující počet jednočlenných domácností.V současné době je v Unii asi čtvrtina domácností tvořena jen jednou osobou starší 15 let. Situaci ztěžuje fakt, že spousta takových jedinců jsou navíc mimo pracovní poměr, i když ještě nedosáhli důchodového věku. To vše vytváří tlak na růst poptávky po sociálních službách. Tlaky na růst sociálních výdajů způsobily, že tyto výdaje činily v EU v roce 1998 více jak 27% HDP.

Výše zmíněné trendy, jejichž závažnost nelze nijak zpochybňovat, obrací úsilí evropské sociální politiky směrem ke společné koordinaci a spolupráci v této oblasti. Výsledkem je zrod řady dokumentů, ve kterých se členské země EU shodli na nutnosti modernizace systému sociální ochrany. „Společná strategie modernizace sociální ochrany“ navržená Evropskou komisí v roce 1999, vymezuje čtyři základní cíle:

Vytvoření takových podmínek, aby se vyplatilo pracovat

Od dob kdy evropské země budovaly své sociální systémy došlo k rozsáhlým společenským, politickým a ekonomickým změnám, které výrazně ovlivnily dění na pracovních trzích. Na základě těchto změn původní nastavení systémů nemůže nadále pracovat optimálně. Musí

dojít k nalezení nových rovnovážných nastavení sociálních systémů, tak aby byli podporování lidé, kteří chtějí skutečně pracovat, aby jim byla nabídnuta aktivní pomoc a aby se jednoduše pracovat vyplatilo. K tomu musí být přizpůsobeny systémy daní a dávek. Sociální podpory by měli mít spíše překlenovací charakter, aby jedinec nacházející se dočasně mezi pracovními příležitostmi nesklouzl do dlouhodobé nezaměstnanosti. Nemělo by se ovšem tomuto jedinci vyplatit setrvat mimo pracovní poměr déle než musí. Rovněž nastavení daňového systému může zatěžovat ekonomicky aktivní jedince jen do té míry, aby se u nich neobjevily sklony k opouštění pracovních trhů z důvodu vysoké nákladnosti pracovní činnosti.

Zajištění odpovídajících důchodů a udržitelnosti důchodových systémů

Aby důchodové systémy garantovali lidem takové důchody, které představují přiměřenou náhradu příjmů z doby jejich ekonomické aktivity, musí být finančně udržitelné v dlouhodobém horizontu. To může znamenat nalézání vhodné rovnováhy mezi fondovými a průběžnými systémy. Předpokladem k tomu ovšem je včasná indikace dopadu demografického stárnutí na systémy sociální zabezpečení.

Podpora sociální integrace

Vládní politiky by měly usilovat o eliminaci sociální diskriminace a o podporu sociální integrace. Měl by být pro každého zaručen přístup zejména k minimálnímu příjmu, k ubytování a zdravotním službám.

Vysoká kvalita a udržitelnost zdravotní péče

Každá osoba by měla mít možnost vyžívat systému zdravotní péče.

Další společnou iniciativou členských zemí Unie bylo několik zasedání Evropské rady od Lisabonu až po Barcelonu upozorňujících na problematiku demografického stárnutí a jeho důsledky. Ve Stockholmu v roce 2001 pak byly položeny základy otevřené metody koordinace důchodů. Na zasedání v Leakenu v prosinci 2001 byl ovšem proces řešení problému stárnutí obyvatelstva nastartován vytyčením jedenácti hlavních cílů v oblasti důchodového zabezpečení. Později, v březnu 2003, zasedání v Bruselu schválilo zprávu, jež je produktem společných snah členských států v rámci tzv. otevřené metody koordinace důchodů.

1.1.1. Cíle vyplývající ze zasedání v Leakenu

V následujícím textu uvádím cíle přijaté Evropskou radou v roce 2001:

Cíl č. 1: zamezit sociálnímu vyloučení

Zabezpečit, aby se starší lidé nepotýkali s rizikem chudoby a mohli být účastni nejen pracovního procesu, ale i společenského a kulturního života.

Cíl č. 2: zachovat životní úroveň lidí

Všichni lidé by měli mít přístup k vhodným důchodovým soustavám (veřejným a soukromým), aby po odchodu do důchodu měli zajištěnou přiměřenou životní úroveň. Měli by mít rovněž možnost déle setrvávat v pracovnímu procesu na základě jejich svobodné volby.

Cíl č. 3: podpora solidarity

Má se na mysli podpora intergenerační i intragenerační solidarity.

Cíl č. 4: zvýšit míru zaměstnanosti

Klíčovými dokumenty pro zvyšování zaměstnanosti jsou Evropská strategie zaměstnanosti a Obecné zásady hospodářské politiky. Zvyšování zaměstnanosti a v důsledku toho i menší tlak na veřejné rozpočty jsou částečným lékem na zmírnění problémů způsobených odchodem silné poválečné generace do důchodů, který bude znamenat nutnost zvýšení sociálních transferů. Ačkoliv se dopad vyšší úrovně zaměstnanosti na budoucí důchodové výdaje v dlouhodobém horizontu těžko odhaduje, z prognóz Výboru pro hospodářskou politiku vyplývá, že pokud by zaměstnanost vzrostla do roku 2010 na úroveň stanovenou lisabonskými ukazateli, byla by tím pohlcena cca. třetina růstu důchodových výdajů. Podobně dle OECD by nárůst zaměstnanosti o každých 5 procentních bodů omezil zvýšení penzijních výdajů zhruba o 0,5 procentního bodu.

Cíl č. 5: prodloužit profesní život

Snaha o nastavení podmínek důchodového systému tak, aby nedocházelo k pobídkám k předčasným odchodům na odpočinek a aby nebyli lidé penalizování za setrvávání na pracovním trhu i po dosažení důchodového věku. Penzijní systému by měly nabídnout možnost postupného odchodu do důchodu. Měly by však být zvýhodněni zavedením pojistně-matematického systému ti, co svůj profesní život prodlouží. Znevýhodnění pak nastane u lidí,

kteří do důchodu odejdou předčasně. Současně by měly být zvýšeny nároky na získání invalidního důchodu a na prodloužení dávek v nezaměstnanosti. Prodloužení profesního života je ve skutečnosti nástrojem zvýšení zaměstnanosti, což koresponduje s cílem č. 4.

Cíl č. 6: zajistit udržitelnost penzijních systémů v rámci zdravých veřejných financí

Finanční udržitelnost penzijních systému je klíčem k dlouhodobě vyrovnanému poměru důchod/průměrná mzda. Pokud neproběhnou patřičné změny v důchodovém zabezpečení (ať už by se jednalo přímo o reformy či jen parametrické změny), bude docházet v následujícím období k výrazným růstům veřejných výdajů na důchody ve vztahu k HDP. Prognózy Výboru pro hospodářskou politik říkají, že průměrné důchodové výdaje v EU mohou vzrůst mezi lety 2000 – 2050 o více než 20%. Udržitelnosti systému ovšem přechází nutnost „dobrého zdraví" veřejných financí. Členské státy by proto měly dbát o naplňování kritérií vyplývajících z Paktu stability a růstu. Jde o cílování schodkovosti veřejných rozpočtů a s tím spojené veřejné zadluženosti.

Cíl č. 7: vyváženě upravovat výši dávek a příspěvků

Systém důchodového zabezpečení a jeho reformování musí sledovat udržování dlouhodobé rovnováhy mezi důchodci a produktivním obyvatelstvem. To znamená, že musí být zajištěny přiměřené důchody pro důchodce, ale ne za cenu přílišného zatěžování pracujících v podobě vysokých odvodů. Částečně by měl pomoci rozvoj soukromých kapitálových penzijních zdrojů, popř. čerpání rezervních fondů. Rezervní fondy ovšem nemohou nabídnout trvalé řešení, pouze umožní zmírnit výrazně nákladnější období způsobené odchodem do důchodu silných poválečných populačních ročníků.

Cíl č. 8: zajistit silné zabezpečení ze soukromých zdrojů

Soukromé důchodové zabezpečení získává v důchodových systémech při zajišťování příjmové ochrany ve stáří stále více na významu. Ze strany EU je snaha o vytvoření regulačního rámce soukromého důchodového zabezpečení s cílem zvyšování efektivity, dostupnosti, přenositelnosti a bezpečnosti tohoto druhu zabezpečení.

Cíl č. 9: přizpůsobit se pružnějším modelům zaměstnání

V souvislosti s rostoucí pracovní mobilitou je nutné zajistit, aby nebyli pracovní síly znevýhodňování v důchodových nárocích v důsledku migrace za hranice mezi členskými státy.

Cíl č. 10: zvyšovat rovnoprávnost mezi ženami a muži

I přes dosavadní pokroky v této oblasti stále ještě přetrvávají značné rozdíly mezi důchodovými nároky žen a mužů. K eliminaci těchto rozdílů by mělo přispět započítávání dob péče o děti nebo příbuzné staré osoby, zvýšení zaměstnanosti žen apod. Některé státy (Švédsko, Itálie, Nizozemí) dokonce upustily při stanovování nároku žen na důchod od zahrnování delší naděje žen na dožití.

Cíl č. 11: demonstrace způsobilosti penzijních systémů

Jde o to, aby lidé získali k penzijním systémům důvěru, což je nutný předpoklad, aby je dostatečně a včas začali využívat. K tomu má pomoci ztransparentnění trhu s penzijními připojištěními, vysvětlení veřejnosti způsobu jejich fungování, zejména pak výši příspěvků, k nim možnost státní podpory a pravděpodobný vývoj úrovně dávek.

Důchodové reformy probíhají ve většině členských zemí Unie téměř kontinuálně. Vyhodnocování jejich dopadů by nás mohlo dovést k optimálnímu nastavení reformy českého důchodového systému, nebo alespoň upozornit nás na možná úskalí některých kroků, které naši sousedé podnikli ve svých reformách.

Definujme si ještě obecnou strukturu (tzv. třípílířového sytému), která je do určité míry společná všem členským zemím:

První pilíř

- státem garantovaná penze
- mezigenerační solidarita
- průběžný způsob financvání
- značně citlivý na demografické změny

Druhý pilíř

- aktivity zaměstnavatelských subjektů
- značná variabilita: povinný či dobrovolný ze stran zaměstnance i zaměstnavatele

Třetí pilíř

- soukromé zabezpečení (životní pojištění, penzijní připojištění)

1.2. Význam důchodových reforem v rámci sociálního zabezpečení

Dříve než odhalíme jaký má důchodová reforma v sociálním zabezpečení úkol, položme si dvě otázky. První z nich zní: „Proč vlastně důchodové zabezpečení“? Člověk jako součást společnosti přispívá sledováním svých zájmů, realizací svých cílů, svými činnostmi k obecnému prospěchu společnosti. Zejména v období, kdy jsou jeho síly a možnosti největší, tj. v produktivním věku, je největší i jeho společenský přínos. Ve stáří, kdy má jedinec, který splnil ve svém produktivním věku svoji ekonomickou povinnost vůči společenství, jakési morální právo na odpočinek, by měl čerpat požitky vytvořené akumulací v dobách své ekonomické aktivity. Systém důchodového zabezpečení by pak měla být soustava různých mechanismů nastavených tak, aby starým lidem byla po odchodu do důchodu zajištěna přiměřená životní úroveň.

Druhá otázka je: „Proč reformovat stávající průběžné systémy“? Zde je odpověď jednoduchá, dochází k demografického stárnutí, tj. roste poměr důchodců/ekonomicky aktivní lidé. Z demografické prognózy Přírodovědecké Fakulty UK[2] vyplývá, že poměr počet lidí starších 65 let/počet lidí ve věku 20-64 let se z 19,75% v roce 2003 vyšplhá až na 54,72% v roce 2065. V důsledku toho se extrémně naruší náhradový poměr (příjmy v důchodu/příjmy před odchodem do důchodu).

Z uvedenému vyplývá, že význam reformování důchodového systému tkví ve zefektivnění té části veřejných financí, která se alokuje mezi příjemce důchodů. Toto zefektivnění by mělo obsahovat zjednodušení finančních toků, snížení nákladovosti systému – administrativní náklady, zvýšení vyrovnanosti příjmů z důchodového pojištění a výdajů na důchodové transfery. Vedle vyšší efektivnosti veřejných financí jsou v rámci reforem startovány alternativní zdroje zabezpečení: soukromé penzijní připojištění, zaměstnavatelské příspěvky.

---

[2] Pracovní skupina pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě FNM ČR. *Demografická prognóza PřF UK* [online]. c2005, poslední revize 14.1.2005 [cit. 2005-03-05]. Dostupné z <http://www.reformaduchodu.cz/>

2. Vývoj situace na Slovensku

2.1. Problémy spojené s původním systémem

Jak původní systém vůbec fungoval uvádím dále, zde se zaměřuji na existenční problémy, které vedly k jeho nahrazení.

Slovenská republika spojila reformu důchodového systému s celkovou reformou veřejných financí. Vedle důchodového systému bylo podrobeno reformnímu procesu i zdravotnictví, daňový systém…

Objektivní příčinou důchodové reformy na Slovensku, ostatně jako kdekoliv jinde, byla neudržitelnost růstu důchodů vzhledem k růstu průměrné mzdy z důvodu demografických změn ve společnosti – stárnutí populace. Zatímco nyní na 100 plátců připadá 72 starobních důchodců, v roce 2040 bude poměr 100:112.[3] Tato relace ovšem není čistým ukazatelem demografického vývoje. Nezahrnuje totiž lidi mimo oficiální pracovní trh. Přesnějším srovnání skutečného demografického vývoje je srovnání následující. Poměr věkové struktury 65 a více let/18-64 let činí pro rok 2005 0,17, pro rok 2050 je to číslo 0,56[4]. Zde je vidět obrovský nárůst počtu důchodců ze 17% až na 56% v průběhu následujících 45 let.

V důsledku popsaného vývoje, pokud by se nepřistoupilo k reformě, by se musely výrazně snížit důchody, nebo zvýšit důchodové odvody současných pojištěnců. Jinak by došlo k tomu, že důchody by přestavovaly jen 18% průměrné mzdy[5]. Na konci minulého roku

---

[3] ČSSZ. *Důchodová reforma na Slovensku* [online]. c2004, poslední revize 28. 2. 2005 [cit. 2005-03-08]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/narodni_pojisteni/np0404/clanek01.asp>

[4] Výzkumné demografické centrum INFOSTAT. *Prognóza obyvateľstva SR do 2050-NUTS I* [online]. c2005, poslední revize 7. 3. 2005 [cit. 2005-03-08]. Dostupné z <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza_web/slov/nuts1/SR.pdf>

[5] Finance.EU, a.s. *Potreba reformy* [online]. © 2000 – 2002, [cit. 2005-03-08]. Dostupné z <http://www.finance.sk/home/dochod/ref/ >

představovaly 42% průměrné mzdy, přičemž průměrná měsíční mzda činila 14 365 Sk[6]. Vyplácené důchody by tedy zdaleka neodpovídaly výši důchodových odvodů, které lidé museli povinně celý život odvádět.

Časový horizont vnímání problému

Ačkoliv různé demografické prognózy predikovaly problém stárnutí populace a zatížení důchodového systému z důvodu přesunu silných poválečných ročníků do důchodového věku již dávno, finančně se tento problém projevil v deficitu státního rozpočtu až v polovině devadesátých let.

2.2. Charakteristika důchodového systému na Slovensku

2.2.1. Původní systém[7]

Původní slovenský důchodový systém byl průběžný systém s možností doplňkového důchodového pojištění a dalších dobrovolných forem spoření a pojištění.

Nesl označení „Systém zabezpečujúci primeranú náhradu príjmu“. Byl postaven na principu povinného odvodu zaměstnance a zaměstnavatele. Jejich společný odvod na důchodové pojištění ve výši 28% hrubé mzdy obsahuje pojištění na invalidní a pozůstalostní důchod (8% hrubé mzdy) a na starobní důchod (20% hrubé mzdy). Pojištění se mezi zaměstnance a zaměstnavatele rozděluje takto:

- zaměstnanec - 6,4 %
- zaměstnavatel - 21,6 %.

Vedle povinného pojištění měli a i po reformě mají lidé možnosti účastnit se doplňkového důchodového pojištění (DDP) na dobrovolném principu. To představuje spoření na osobních

---

[6] Štatistický úrad Slovenskej republiky. *Ukazovatele ekonomického vývoja* [online]. c2004, poslední revize 2002 [cit. 2004-10-06]. Dostupné z <http://www.statistics.sk/webdata/slov/tabulky/pmm/pmm04.htm#PRIEMERNÁ%20MESAČNÁ>.

[7] Zino. *Charakteristika súčasného dôchodkového systému* [online]. c2004, poslední revize 7. 9.2004 [cit. 2005-03-06]. Dostupné z <http://www.nasdaqdq.szm.sk/a1a.htm>

důchodových účtech, na které pojišťovny, které účty spravují, připisují zhodnocení dle svého hospodaření. Na spořené částky si mohou spořitelé realizovat daňové úlevy formou odpočtu od daňového základu až do výše 10% hrubé mzdy, nejvýše však 24 000 Sk ročně. Zaměstnavatel může přispíváním na spořitelův účet realizovat úlevu do výše 3% hrubé mzdy spořitele. Z tohoto připojištění se vyplácí starobní, invalidní, pozůstalostní a výsluhový důchod. Možnost jednorázového výběru naspořené částky je možná jen při ukončení pobytu v SR, ztrátě zaměstnání z organizačních důvodů či v případě, že by měsíční doplňkový důchod byl menší než 100 Sk[8].

Mimo toto všechno měl každý jedinec za účelem svého zabezpečení možnost využívat nejrůznějších forem spoření a pojištění. Šlo především o produkty kapitálového a investičního životního pojištění, o produkty kolektivního investování a bankovního spoření. Žádná daňová úleva či státní podpora nebyla v tomto směru poskytována.

Starý důchodový systém, platný do konce roku 2003, byl nespravedlivý a nemotivující z několika důvodů[9]:

- Důchody byly všem občanům vypláceny v přibližně stejné výši. Nastavení výpočtu přiznaných důchodů příliš nezohledňovalo, jak kdo kolik během života odváděl do Sociální pojišťovny. Lidé s nadprůměrnými příjmy proto v nadměrné výši přispívali na důchody ostatních, proto se placení odvodů vyhýbali.
- Sociální pojišťovna pro výpočet důchodů používala jen 5 pracovně nejlepších let z posledních 10 let před odchodem do důchodu, tj. po dobu, kdy s velkou pravděpodobností měly nižší příjmy než v mladších letech.
- Existovala zákonem daná maximální výše důchodu, kterou nemohl nikdo překročit. S platností do konce roku 2003 byla její výše stanovena na 9 219 Sk.
- Valorizace byla každoročně předmětem politické diskuze v parlamentu. Chyběla právní úprava výše valorizace.

---

[8] Finance.EU, a.s. *Potreba reformy* [online]. © 2000 – 2002, [cit. 2005-03-21]. Dostupné z <http://www.finance.sk/home/dochod/oddp/abcddp4/>

[9] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Nový dochodkový systém* [online]. c2004, poslední revize 2004 [cit. 2004-03-05]. Dostupné z <http://www.dochodok.gov.sk/index.php?nav_left=21#label0>

2.2.2. Průběh reformy

Celá reforma seskládá ze tří etap:

- **1.etapa:** změna původního průběžného systému od 1. ledna 2004 – vytvoření prvního pilíře
- **2. etapa:** zavedení zaměstnavatelského spoření na důchod od 1. ledna 2005 na osobních důchodových účtech v důchodových správcovských společnostech – vytvoření druhého pilíře
- **3. etapa:** Zmodernizování stávajícího systému dobrovolného důchodového pojištění v doplňkových důchodových pojišťovnách přibližně od poloviny roku 2004 – vytvoření třetího pilíře

První pilíř

První etapa reformního procesu byla spuštěna 1. ledna 2004 zákonem č. 461/2003 Sb. z. o sociálním pojištění.

Zákon upravuje původní průběžný systém takto:

- Od 1. ledna jsou všichni občané v aktivním věku v zreformovaném průběžném systému.
- Při výpočtu důchodu se započítá celá pracovní kariéra i skutečná výška mzdy (příjmu), ze které byly placeny odvody.
- Není stanovena maximální ani minimální výše důchodu.
- Občan bude moci odejít do důchodu i dříve než v zákonem stanoveném věku. Za každých 30 dní před dosažením důchodového věku se důchod sníží o 0,5 %, za každých 30 dní po důchodovém věku se zvýší o 0,5 %[10]. Musí však být splněny dvě podmínky: účast na pojištění v Sociální pojišťovně minimálně po dobu 10 let, výše

[10] §68 Zákona o sociálnom poistení v znení zákona 551/2003 Z. z., zákona 600/2003 Z. z., zákona 5/2004 Z. z., zákona 43/2004 Z. z., zákona 186/2004 Z. z., zákona 365/2004 Z. z., zákona 391/2004 Z. z., zákona 439/2004 Z. z., zákona 523/2004 Z. z. a zákona 721/2004 Z. z.

důchodu po snížení z důvodu předčasného odchodu musí činit alespoň 1,2 násobek životního minima[11].

- Důchodový věk se bude postupně prodlužovat na 62 let pro muže i ženy.
- Vdovy a vdovci mají nárok na vyplácení důchodů podle stejných pravidel[12].
- Důchody se budou valorizovat každoročně automaticky, a to podle inflace a růstu mezd. Růst inflace a mezd se zvyšování důchodů podílí rovnou měrou –viz příklad: inflace je 3%, růst mezd 4%, valorizace důchodů bude (3%+4%)/2=3,5%[13].
- Zvýhodnění rodin s dětmi, za každé nezaopatřené dítě si může jeden z rodičů snížit odvod do 1. pilíře o 0,5%. Výši jeho starobního důchodu to neovlivní[14]
- Je možnost souběhu pracovní činnosti a starobního důchodu. Zaměstnaný důchodce platí odvody jako normální zaměstnanec.
- Ochrana občanů krátce před odchodem do důchodu při ztrátě zaměstnání – mohou jít do důchodu hned bez zkrácení důchodu za podmínky, že byli v posledních 7 letech nepřetržitě pojištěni[15].

Důchodové odvody zahrnují měsíční odvody na:

- starobní pojištění –z nich se vyplácí starobní důchody, předčasné starobní důchody, v případě úmrtí pozůstalostní důchody (vdovský, vdovecký, sirotčí)

---

[11] §67 Zákona o sociálnom poistení v znení zákona 551/2003 Z. z., zákona 600/2003 Z. z., zákona 5/2004 Z. z., zákona 43/2004 Z. z., zákona 186/2004 Z. z., zákona 365/2004 Z. z., zákona 391/2004 Z. z., zákona 439/2004 Z. z., zákona 523/2004 Z. z. a zákona 721/2004 Z. z.

[12] §74(6), §75(4) Zákona o sociálnom poistení v znení zákona 551/2003 Z. z., zákona 600/2003 Z. z., zákona 5/2004 Z. z., zákona 43/2004 Z. z., zákona 186/2004 Z. z., zákona 365/2004 Z. z., zákona 391/2004 Z. z., zákona 439/2004 Z. z., zákona 523/2004 Z. z. a zákona 721/2004 Z. z.

[13] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Nový dochodkový systém* [online]. c2004, poslední revize 2004 [cit. 2004-03-11]. Dostupné z <http://www.dochodok.gov.sk/index.php?nav_left=2_2#label10>

[14] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Nový dochodkový systém* [online]. c2004, poslední revize 2004 [cit. 2004-03-11]. Dostupné z < http://www.dochodok.gov.sk/index.php?nav_left=2_2#label8>

[15] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Nový dochodkový systém* [online]. c2004, poslední revize 2004 [cit. 2004-03-11]. Dostupné z <http://www.dochodok.gov.sk/index.php?nav_left=3_4#label6>

- invalidní pojištění z nich se vyplácí invalidní důchody, v případě úmrtí pozůstalostní důchody
- odvody do rezervního fondu solidarity.

Odvody se platí z vyměřovacího základu. Vyměřovací základ podrobně viz. následující tabulka[16].

Tabulka 1: Vyměřovací základy na důchodové pojistné

Plátce odvodů do Sociální pojišťovny (1. pilíř)	Výše vyměřovacího základu
Zaměstnanec a jeho zaměstnavatel	hrubá mzda zaměstnance, max. však 3-násobek průměrné mzdy na Slovensku
SZČO	půlka 1/12 jeho daňového základu za předcházející rok, max. však 3-násobek průměrné mzdy na Slovensku
dobrovolně pojištěná osoba (nad 16 let)	jí určená částka, min. však minimální mzda a max. 3-násobek průměrné mzdy na Slovensku
stát za osobu, která nepracuje a stará se o dítě a není zaměstnaná ani SZČO a jejíž příjem byl za předcházející rok vyšší než 12 násobek minimální mzdy	60% průměrné měsíční mzdy
stát za občana, který vykonává základní vojenskou nebo civilní službu	70% průměrné měsíční mzdy
Sociální pojišťovna za invalidního důchodce	průměrný plat občana před vznikem invalidity

Druhý pilíř

Na první, již popsanou, etapu navazuje etapa druhá – vytvoření druhého pilíře. Existence druhého pilíře v systému důchodového zabezpečení přináší možnost nového přerozdělování finančních prostředků v rámci systému důchodového zabezpečení. Na osobní účty, které si lidé zakládají v důchodových správcovských společnostech, jim s platností od 1. ledna 2005 může být přeposílána část odvodů od jejich zaměstnavatele, které by on jinak odvedl do Sociální pojišťovny.

[16] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Nový dochodkový systém* [online]. c2004, poslední revize 2004 [cit. 2004-03-12]. Dostupné z < http://www.dochodok.gov.sk/index.php?nav_left=3_3#label2>

Zaměstnavatel před reformou platil na pojistném do Sociální pojišťovny za svého zaměstnance 21,75% vyměřovacího základu. Nyní bude 9% vyměřovacího základu platit na osobní účet a zbývající část, tak jako dříve, do Sociální pojišťovny. Občan bude za sebe platit svoje odvody stejně jako dosud Sociální pojišťovně v nezměněném rozsahu. Celková výše odvodů se tedy nezmění, jen se rozdělí mezi 1. a 2. pilíř. Od tohoto přerozdělení se očekává, že prostředky přesunuté z prvního do druhého pilíře budou správcovskými společnostmi lépe zhodnoceny, než začnou být čerpány na výplatu důchodů. Výhodou navíc je to, že peníze na osobním účtu se stávají majetkem lidí. V případě smrti se stávají předmětem pozůstalostního řízení.

Strukturu odvodů na pojistné v rámci obou pilířů ukazuje následující tabulka[17]: Tabulka obsahuje jednak procentuální částky odváděné z vyměřovacího základu a jednak i subjekty, které odvody platí.

[17] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Nový dochodkový systém* [online]. c2004, poslední revize 2004 [cit. 2004-03-12]. Dostupné z <http://www.dochodok.gov.sk/index.php?nav_left=4_5#label3>.

Tabulka 2: Struktura a výška odvodů do Sociální pojišťovny od 1. ledna 2005

	Plátce odvodů do 1. a 2. pilíře					
Výše odvodů stanovená jako % z vyměřovacího základu	**zaměstnanec**	**zaměstnavatel**	**SZČO**	**dobrovolně pojištěná osoba**	**stát (za vojáky a rodiče pečující o dítě)**	**Sociální pojišťovna (za invalidní důchodce)**
Odvody na starobní pojištění (1.pilíř)	0 – 4 % (podle počtu dětí)	5 %	9 %	9 %	9 %	9 %
Odvody na starobní spoření (2.pilíř) – osobní důchodový účet	-	9 %	9 %	9 %	9 %	9 %
Odvody na invalidní pojištění	3 %	3 %	6 %	6 %	6 %	0 %
Odvody do rezervního fondu solidarity	–	4,75 %	4,75 %	4,75 %	2 %	0 %
	3 – 7 % (podle počtu dětí)	21,7 5%				
Důchodové odvody celkem	**24,75 – 28,75 % (podle počtu dětí)**		**28,75 %**	**28,75 %**	**26 %**	**18 %**

Účast v druhém pilíři je povinná pro všechny občany, kteří doposud nebyli účastni důchodového pojištění. Ti, co již účastni jsou, mají možnost vstoupit do druhého pilíře v období od 1. ledna 2005 do 30. června 2006. Vstup je nenávratný. Zaměstnanci silových rezortů se klasickou cestou účastnit nemohou, neboť mají vlastní systém důchodového zabezpečení. Mohli by za předpokladu, že by byli dobrovolně pojištěnou osobou (viz dále).

Důchodové správcovské společnosti (DSS)

Jedná se o nový druh finančních institucí, jejichž úkolem je starat se o co nejlepší zhodnocování peněz občanů na jejich osobních účtech formou investování. Podmínky vzniku, činnosti, kontroly a zániku upravuje zákon č. 43/2004 Z.z. o starobnom dochodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov. DSS musí povinně zakládat a spravovat tři druhy fondů. Občan si sám zvolí, u jaké DSS si založí svůj účet a s ohledem na svůj věk si zvolí i fond.

Typy fondů[18]:

- Růstový fond je nejrizikovější, ale nabízí nejlepší zhodnocení, protože umožňuje investovat až 80% do akcií, zbytek do dluhopisů. Vzhledem k riziku je vhodný pro lidí s nejméně 15 lety do důchodu. Nabízí velké zhodnocení a případné ztráty by stihli vyrovnat.
- Vyvážený fond je mírně rizikový s minimálně 50% podílem investic do dluhopisů, zbytek do akcií.
- Konzervativní fond veškeré investice provádí do dluhopisů. Doporučuje se občanům zbývajícím nejvýše sedm let do důchodu.

Nebude-li občan spokojen se službami DSS nebo výnosností fondu, může každých šest měsíců přejít k jiné DSS. Fond v rámci jedné DSS může změnit kdykoliv a bezplatně.

Aby byl nový důchodový systém bezpečný, bude činnost DSS regulovat stát přísně stanovenými pravidly. Zejména bude kontrolovat způsob investování důchodových fondů, aby nevystavovali peníze občanů příliš velkému riziku. Na činnost DSS bude dozírat Úřad pro finanční trh, později Národní banka Slovenska, auditor a veřejnost. Licenční podmínky pro DSS jsou velmi náročné. K zajištění bezpečné správy peněz budou veškeré finanční prostředky uloženy u depozitáře, tj. bank. V případě zkrachování některé správcovské společnosti dojde k převedení prostředků pod jiného správce.

Čerpání důchodu z druhého pilíře

Podmínkou čerpání důchodu z druhého pilíře je pobírání důchodu z prvního pilíře, čili dosažení důchodového věku. Navíc doba spoření na osobním důchodovém účtu musí být nejméně 10 let. Důchody z druhého pilíře se tedy začnou vyplácet v roce 2014.

Předčasný starobní důchod

Pro uznání nároku na předčasný důchod musí být splněno:

- důchod z prvního pilíře musí být větší než 0,6 násobek životního minima

[18] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. *Nový dochodkový systém* [online]. c2004, poslední revize 2004 [cit. 2004-03-12]. Dostupné z <http://www.dochodok.gov.sk/index.php?nav_left=6_3>

- důchod z druhého pilíře musí být rovněž větší než 0,6 násobek životního minima (celkem tedy víc než 1,2 násobek životního minima, jak již bylo dříve řečeno)
- Doba spoření v DSS je delší než 10 let včetně.

Dobrovolné pojištění v druhém pilíři

Dobrovolně pojištěná osoba v prvním pilíři si může nechat posílat 9% ze svého vyměřovacího základu, který si stanovuje sám (nejméně však ve výši min. mzdy), na svůj účet do DSS. Výhodou je lepší zhodnocení části odvodů.

Třetí pilíř[19]

Systém doplňkového důchodového pojištění pokračuje nadále dle stejných pravidel (zákona č. 123/1996 o DDP) i po proběhnutí reformy. Princip fungování systému jsem popsal na str. 19. V souvislosti se změnou Zákona o dani z příjmů a Zákona o státní službě se některé změny v těchto normách projevují i v DDP (od 1.1.2004). Jde především o tyto změny:

- Zaměstnanci ve státně-zaměstnaneckém poměru mohou být zapojeni v DDP.
- Pojištěnec zdaní příspěvek od zaměstnavatele 19%.
- Dávky DDP se považují za příjmy z kapitálového majetku (§9 Zákona o dani z příjmů).
- Výnosy podléhají zdanění 19%.

Od 1. ledna 2005 tedy dojde k paralelnímu fungování dvou důchodových systémů. Občan si bude moci vybrat, zda:

- zůstane v jednopilířovém (průběžném zreformovaném) systému a bude dostávat jednosložkový důchod od Sociální pojišťovny, nebo
- přejde do dvoupilířového systému (průběžný zreformovaný + spořicí pilíř). Potom bude dostávat část důchodu ze Sociální pojišťovny a část z peněz na svém osobním účtu.

---

[19] Finance.EU, a.s. *Potreba reformy* [online]. © 2000 – 2002, poslední revize 7. 3. 2005 [cit. 2005-03-13]. Dostupné z <http://www.finance.sk/home/dochod/ref/>

Sleduje se tím pět základních cílů[20]:

- zvýšení důchodů o 9 % spořením a zhodnocením na osobních účtech občanů,
- vlastnický princip a flexibilní možnost odejít do důchodu,
- svoboda volby věku odchodu do důchodu,
- zastavení zadlužování, dlouhodobá stabilita a udržitelnost důchodového systému,
- státní garance, bezpečnost a funkčnost reformovaného důchodového systému.

[20] ČSSZ. *Důchodová reforma na Slovensku* [online]. c2004, poslední revize 28. 2. 2005 [cit. 2005-03-14]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/narodni_pojisteni/np0404/clanek01.asp>

3. Východiska pro důchodovou reformu v ČR

3.1. Popis stávajícího důchodového systému ČR

Než začneme srovnávat český a slovenský důchodový systém a modelově aplikovat prvky slovenské reformy do českého systému, alespoň krátce si popišme současnou podobu českého důchodového systému.

První pilíř

Současný systém důchodového pojištění v ČR je založen na dvou pilířích. První pilíř je dávkově definovaný povinný průběžný systém. Jej upravující základní právní dokument je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve znění pozdějších novel[21].

Plátci do systému jsou zaměstnanci, zaměstnavatelé, OSVČ a osoby dobrovolně účastny důchodového pojištění. Výše pojistného se odvozuje z vyměřovacího základu dle sazeb pro jednotlivé subjekty:

- zaměstnavatel – 21,5% z vyměřovacího základu
- zaměstnanec – 6,5% z vyměřovacího základu
- OSVČ – 28% z vyměřovacího základu
- osoby dobrovolně účastny důchodového pojištění - 28% z vyměřovacího základu

Ze systému jsou vypláceny tyto důchody:

- starobní důchody, popř. předčasné starobní důchody
- plné invalidní důchody
- částečné invalidní důchody
- vdovské a vdovecké důchody

---

[21] ŘÍDKÁ, E.: Bakalářská práce *Nedostatky systému důchodového pojištění v ČR*. MU Brno 2003. 49 s., s. 9

- sirotčí důchody

Druhý pilíř

Druhý pilíř představuje doplňkovou formu dobrovolného penzijního připojištění a jiných forem individuálního zabezpečení prostřednictvím produktů komerčních pojišťoven.

Penzijní připojištění je fondově financovaná forma spoření, kterou upravuje zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením. Vklady spořitelů jsou podporovány státními příspěvky až ve výši 1 800 Kč za rok a daňovými úlevami max. do výše 12 000 Kč ročně.

K **hlavním problémům důchodového systému**, tak jak je vyjmenoval dokument „Hlavní teze koncepce dalšího pokračování důchodové reformy, patří[22]:

- zaostávání reálné hodnoty důchodů
- nárůst počtu předčasných starobních důchodů
- zvyšování podílu důchodců na plátcích pojistného
- zvýhodněné postavení OSVČ
- rozsah nepříspěvkových dob
- neexistence standardního zaměstnaneckého pojištění
- nedostatečná transparentnost hospodaření s prostředky doplňkového připojištění

Dosavadní úpravy systému[23]

V roce 1994 by přijat zákon o výše zmíněném penzijním připojištění se státním příspěvkem. O rok později byl nahrazen původní zákon o důchodovém pojištění zákonem novým č. 155/1995 Sb. V následujících letech došlo ke zpřísnění valorizačních podmínek, omezení započtu většiny náhradních dob pojištění, v roce 2001 byla schválena novela zákona o důchodovém pojištění zavádějící pojistněmatematická pravidla výpočtu předčasných důchodů. Návrh zákona o Sociální pojišťovně, předložený Parlamentu ČR v roce 2000, nebyl dodnes přijat. Snahy o reformování systému ovšem nijak neochably. V roce 2000 se vláda

---

[22] ŘÍDKÁ, E.: Bakalářská práce *Nedostatky systému důchodového pojištění v ČR.* MU Brno 2003. 49 s., s. 17

[23] ŘÍDKÁ, E.: Bakalářská práce *Nedostatky systému důchodového pojištění v ČR.* MU Brno 2003. 49 s., s. 13-14

zavázala předložit koncepci reformy systému. Podklady, připravené MPSV ČR, byly projednávány v Podvýboru pro důchodovou reformu Senátu Parlamentu ČR, v Dočasné komisi Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR pro důchodovou reformu. V roce 2001 vláda schválila dokument Koncepce dalšího pokračování důchodové reformy. Byla vytvořena pracovní skupina Rady hospodářské a sociální dohody pro koncepci důchodové reformy, která měla projednat přípravu jednotlivých kroků dle předběžného harmonogramu. Koncepce vycházela z demografické projekce Českého statistického úřadu z roku 1999. Významnou iniciativou roku 2004 bylo zřízení Týmu expertů, složeného ze zástupců politických stran. Na jeho návrh byla zřízena funkce koordinátora, který je zodpovědný za analýzu jednotlivých variant důchodových reforem[24].

Absence zaměstnaneckého připojištění[25]

Zaměstnanecké připojištění představuje vlastně druhý pilíř slovenského důchodového systému. Jeho předností je minimalizace provozních nákladů systému. Zahrnuje tu část obyvatelstva, která je v pracovním poměru, netýká se tedy OSVČ. Zásadní rozdíl oproti penzijnímu připojištění by bylo využití neziskové právnické osoby ke správě zaměstnaneckého penzijního fondu a využití konkurenčního prostředí v soutěži investičních správců těchto fondů.

K jeho hlavním přednostem patří:

- demokratická správa fondu
- oddělení účetnictví penzijního fondu od účetnictví jeho správců
- veškeré výnosy v zaměstnaneckém penzijním připojištění jdou ve prospěch pojištěnců
- vykazuje výrazně nižší náklady

Jeho fiktivní zavedení v takovém nastavení, v jakém byl zaveden na Slovensku, do podmínek českého důchodového systému provedu modelací v následující podkapitole.

---

[24]Pracovní skupina pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformně FNM ČR. *Proces přípravy důchodové reformy* [online], poslední revize 14. 1. 2005 [cit. 2005-04-04]. Dostupné z <http://www.reformaduchodu.cz/>

[25] ŘÍDKÁ, E.: Bakalářská práce *Nedostatky systému důchodového pojištění v ČR*. MU Brno 2003. 49 s., s. 29

3.2. Model implementace prvků slovenské důchodové reformy do důchodového systému ČR

Pomocí programu Powersim Studio Express 2005 pro dynamické modelování jsem se pokusil o implementaci slovenského modelu reformy do podmínek, za kterých funguje současný český důchodový systém. Výstup modelu by měl umožnit snazší porovnání důchodových systémů Slovenska i ČR a zjistit míru výhodnosti využití slovenské důchodové reformy u nás.

3.2.1. Popis modelu

Ve skutečnosti budu provádět modelaci dvou situací a to v horizontu let 2005-2010. **První modelová situace** spočívá ve zjištění, jak se bude vyvíjet průměrný důchod v ČR za stávajících podmínek, kdyby nedošlo k žádným reformním úpravám. **Druhá modelová situace** zachytí reakci na implementaci „slovenského" druhého pilíře do našeho systému důchodového zabezpečení za stávajících podmínek.

Záměrně se v rámci bakalářské práce zaměřuji na krátký časový horizont. Nechci překročit roky 2011-12, kdy se očekává přijetí měny Euro. To v současné době představuje velmi neuchopitelný faktor. Dlouhodobou projekcí se chci zabývat v návaznosti na tento model v diplomové práci.

Vstupy do modelu

- Vývoj počtu důchodců, zaměstnanců, OSVČ a osob dobrovolně účastných důchodového pojištění během modelového období[26] (viz příloha č.2).
- Částky vybrané na důchodovém pojistném od zaměstnanců a zaměstnavatelů, OSVČ a osob dobrovolně účastných důchodového pojištění za rok 2004[27] (viz příloha č.3), z kterých jsem při známém počtu těchto subjektů určil výpočtové základy pro stanovení jejich důchodového pojistného.

---

[26] údaje získány od člena Pracovní skupiny pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě FNM ČR na základě osobní korespondence ze dne 6. 4. 2005

[27] údaje získány od pracovníka České správy sociálního zabezpečení na základě osobní korespondence ze dne 23. 3. 2005

- Výpočtové základy pro důchodové pojistné zaměstnanců, OSVČ a osob dobrovolně účastných pojištění a sazby (příloha č.4). Pro následující roky modelového období výpočtové základy podrobím inflaci.
- Inflace ve výši 2,7%[28].
- Reálná výnosnost aktiv na osobních účtech v důchodových správcovských společnostech ve výši 3,5%[29]

3.2.2. Výstupy

Z výsledků modelových situací vyplývá, že pokud by nedošlo k přijetí žádných reformních úprav současného důchodového systému, vývoj o inflaci valorizovaných výší důchodů by se ze 7 704 Kč v roce 2005 zvýšil na 8 447 Kč v roce 2010 (sloupec II. tabulky č. 3).

V případě implementace slovenského II. pilíře do českého systému by objem prostředků vybraných na důchodovém pojistném od zaměstnanců, OSVČ a osob dobrovolně pojištěných plynoucích do průběžného systému stačil na výši důchodů takto: v roce 2005 by průměrný důchod činil pouze 5 228 Kč, v roce 2010 pak 5 731 (sloupec III. tabulky č. 3). Chybějící rozdíl oproti I. modelové situaci spočívá v odvodu 9% z vyměřovacích základů pojištěnců na jejich osobní účty. Tento rozdíl pak bude muset stát během transformačního období důchodového systému dofinancovávat. S největší pravděpodobností půjde o dluhové financování, popř. využití připravovaných rezerv na pokrytí transformačních nákladů důchodové reformy. Dluhové financování způsobí vznik dluhové služby, kterou ovšem v rámci bakalářské práce neuvažuji.

Ačkoliv jisté zhodnocení na osobních účtech vidíme – sloupec V. tabulky č.3 oproti sloupci IV., sledovaný časový horizont je příliš krátký na to, abychom mohli pozorovat výrazné zhodnocení. Ve skutečnosti se navíc (alespoň na Slovensku tomu tak je) mohou prostředky

---

[28] Český statistický úřad. *Nejnovější ekonomické údaje* [online] c2005, [cit. 2005-04-05]. Dostupné z <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/aktualniinformace>

[29] Pracovní skupina pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě FNM ČR. *Makroekonomický scénář* [online]. c2005, poslední revize 14.1.2005 [cit. 2005-04-05]. Dostupné z <http://www.reformaduchodu.cz/vlozitpoznamku.asp?id=588>

z osobních účtů čerpat až po deseti letech. To znamená, že po této době, začnou lidé využívat tyto zdroje pro zabezpečení v důchodě. Tím se sníží částka, o kterou musí stát každý důchod dorovnat, což zpomalí tempo růstu dluhového financování chybějících prostředků v průběžném systému (transformační náklady). Vyvolaná dluhová služba by se pak měla v porovnání s objemem reálných výnosů na osobních účtech vyrovnávat a posléze by měly výnosy dluhovou službu převýšit. K tomu ale dojde s poměrně velkou časovou prodlevou. Toto tedy nelze v rámci mnou zkoumaného období pozorovat.

Tabulka 3: Porovnání výsledků modelových situací

I. modelová situace		II. modelová situace			
sloupec I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Sledované období k 1. lednu roku:	**Průměrný důchod v Kč**	**Důchod bez dorovnání státem do míry valorizace**	**Vývoj státního úvěru na dorovnání důchodů bez úroků v tisících Kč**	**Vývoj úspor na osobních účtech v DDS* v tisících Kč**	**Vývoj průměrných úspor v DDS* na spořitele v Kč**
2005	7 704	5 228	0	0	0
2006	7 871	5 341	78 131 580	78 131 580	16 318
2007	8 008	5 434	158 487 032	161 221 637	33 643
2008	8 155	5 534	241 090 692	249 468 054	52 033
2009	8 295	5 628	325 970 116	343 078 861	71 536
2010	8 447	5 731	413 170 652	442 287 156	92 263

* DDS – důchodové správcovské společnosti

3.2.3. Rizika a pozitiva II. pilíře

Zhodnocování finančních prostředků na osobních účtech v důchodových správcovských společnostech s sebou přináší jisté výhody, ale i rizika.

Zkušenosti z jiných zemí ukazují, že takto zhodnocované prostředky jsou z dlouhodobého hlediska výnosnější než v průběžném systému. Reálný výnos na účtech se pohybuje kolem 3,5% za rok, což za několik let může způsobit příjemné zhodnocení vkladů.

Ovšem problémem je „drahý“ přechod z průběžného systému na fondový sytém v podobě vysokých transformačních nákladů.

Značné riziko navíc vyplývá ze způsobu zhodnocování prostředků spořitelů na jejich účtech. Ačkoliv se správci snaží o zprůhlední tohoto rizika poskytnutím možnosti volby mezi třemi fondy dle proporce aktiv investovaných buď na akciových trzích či do dluhopisů, vždy je nutno počítat s jistou mírou znehodnocení.

Závěr

V závěru práce bych chtěl nejprve shrnout klíčové poznatky. S demografickým stárnutím populace, které je obecnou příčinou neudržitelnosti důchodových systému, se snaží vyrovnávat mnoho zemí. Evropská Unie v tomto směru podnikla již spoustu kroků. Z mnoha zasedání orgánů EU vyplynuly obecné formulace a instrukce, jak v členských zemích problémy důchodových systému vyřešit. Každá země tento úkol ovšem musí vyřešit sama za sebe. Většina zemí EU tak již učinila.

Ze zkušeností z jiných zemí při rozhodování o způsobu provedení důchodové reformy čerpá naše země, stejně tak jak čerpalo i Slovensko, které je v tomto okamžiku o krok před námi. Využijme této situace a z analýz slovenské reformy si vezměme ponaučení o možných chybách při volbě varianty důchodové reformy.

Slovenská republika přešla na třípilířový systém. Od zavedení druhého pilíře a dalších parametrických úprav původního průběžného systému si slibuje zvýšení důchodů, spravedlivější důchody, flexibilní možnost odejít do důchodu tedy svobodu volby věku odchodu do důchodu a hlavně zastavení zadlužování, dlouhodobou stabilitu a udržitelnost důchodového systému.

Nevýhodou tohoto systému je nákladný přechod na něj z původního čistého průběžného systému, což mimo jiné dokládám i jako výsledek své modelace.

Česká republika doposud prováděla jen parametrické úpravy současného průběžného důchodového systému v podobě zvyšování věku odchodu do důchodu, změn náhradních dob či možností předčasného odchodu do důchodu apod. Skutečná reforma je ale teprve před námi. Jednou z možností je provést reformu po slovenském vzoru. K tomu ovšem musíme zvážit pozitiva, negativa a vůbec vhodnost tohoto modelu pro podmínky ČR. O tento úkol se alespoň v omezeném rozsahu snažím ve své modelaci v rámci bakalářské práce. Porovnání dvou modelových situací, tj. český důchodový systém před a po „slovenské“ reformě, nepovažuji za ukončený úkol. V návaznosti na toto bych chtěl pokračovat v diplomové práci rozšířením modelu na horizont do roku 2050 se zapojením všech klíčových faktorů, které budou vývoj ovlivňovat.

V rozsahu, do jakého jsem mohl model z důvodu mne omezujících stanovených norem pro bakalářskou práci rozšířit, jsem dospěl k následujícím výsledkům. Za uvedených předpokladů

by se průměrný důchod bez provedení reformy vyvíjel podle mého názoru poněkud optimisticky. Svůj podíl na tom hraje i předpokládaný vývoj důchodců a ekonomicky aktivního obyvatelstva, ze kterého vycházím. Zdroj, ze kterého jsem data čerpal, uvažoval nemalý růst počtu zaměstnanců z důvodu přílivu velkého počtu pracovních sil do ČR. Bohužel v současné chvíli nedokáži na základě svých výsledků posoudit, do jaké míry se skutečně tento jev na množství peněz vybraných na důchodovém pojistném určených k redistribuci projeví.

Důležitým zjištěním, které z modelu vyplynulo, je, že přesměrováním části finančních toků z prvního pilíře do nově zavedeného druhého pilíře, vznikne v průběžném systému obrovský deficit. Ten se jistě nepodaří pokrýt připravovanými rezervami, proto bude příčinou růstu státního dluhu. To, do jaké míry ovlivní transformační náklady růst státního dluhu a tím vyvolanou dluhovou službu v dlouhodobém horizontu a jak dlouho bude trvat, než tempo růstu výnosů z druhého pilíře převýší tempo růstu státního dluhu, chci ponechat jako otevřenou otázku, na kterou budu mimo jiné hledat odpověď v navazující diplomové práci.

Po dokončení bakalářské práce bych se chtěl vyjádřit k platnosti v úvodu stanovené hypotézy, že reforma českého důchodového systému, proběhnutá dle slovenského modelu, by vyřešila problém neudržitelnosti českého důchodového zabezpečení. **Vyslovenou hypotézu nelze na základě zjištěných výsledků modelu a dalších poznatků vyvrátit. Zůstává tedy nadále v platnosti**. Kdybych měl rozhodnout na základě krátkodobého pohledu, tj. do roku 2010, přikláněl bych se k nezavádění reformy vzhledem k pozitivnímu vývoji průměrného důchodu bez ní, ale to situaci v dlouhodobém horizontu neřeší. Na to, abych mohl hypotézu potvrdit či vyvrátit z dlouhodobého hlediska, potřebuji provést dlouhodobou modelaci zreformovaného důchodového systému. To bude předmětem diplomové práce. Z uvedeného se může zdát, že hypotéza nebyla stanovena vhodně nebo že vedení průběhu bakalářské práce nevedlo k možnosti zhodnotit platnost hypotézy. Ovšem správná odpověď je, že rozsah bakalářské práce jednoduše nedovoluje provést nezbytné množství výzkumných operací umožňujících se k platnosti hypotézy vyjádřit.

Použitá literatura

Knihy:

SLANÝ, A. a KREBS, V.: *Sociální ochrana a důchodový systém*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. 71 s. ISBN 80-210-3390-8

HOLUB, M. a POLLNEROVÁ, Š.: *Relace důchodu ke mzdě*. Praha, VÚPSV 2004. 54 s.

VYLITOVÁ, M.: *Monitoring I. Monografie vybraných států s ohledem na systémy důchodového zabezpečení.* Praha, VÚPSV 2003. 97 s.

VYLITOVÁ, M.: *Monitoring I. Analýza důchodových reforem z hlediska české důchodové reformy.* Praha, VÚPSV 2003. 61 s.

ŘÍDKÁ, E.: Bakalářská práce *Nedostatky systému důchodového pojištění v ČR.* MU Brno 2003. 49 s.

Zákony:

Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 43/2004 Z.z. o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon o sociálnom poistení v znení zákona 551/2003 Z. z., zákona 600/2003 Z. z., zákona 5/2004 Z. z., zákona 43/2004 Z. z., zákona 186/2004 Z. z., zákona 365/2004 Z. z., zákona 391/2004 Z. z., zákona 439/2004 Z. z., zákona 523/2004 Z. z. a zákona 721/2004 Z. z.

Internet:

Pracovní skupina pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě FNM ČR. *Demografická prognóza PřF UK* [online]. c2005, poslední revize 14.1.2005 [cit. 2005-03-05]. Dostupné z < http://www.reformaduchodu.cz/>

ČSSZ. *Důchodová reforma na Slovensku* [online]. c2004, poslední revize 28. 2. 2005 [cit. 2005-03-08]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/narodni_pojisteni/np0404/clanek01.asp>

Výzkumné demografické centrum INFOSTAT. *Prognóza obyvateľstva SR do 2050-NUTS I* [online]. c2005, poslední revize 7. 3. 2005 [cit. 2005-03-08]. Dostupné z <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza_web/slov/nuts1/SR.pdf>

Finance.EU, a.s. *Potreba reformy* [online]. c2000 – 2002, [cit. 2005-03-08]. Dostupné z < http://www.finance.sk/home/dochod/ref/ >

Štatistický úrad Slovenskej republiky. *Ukazovatele ekonomického vývoja* [online]. c2004, poslední revize 2002 [cit. 2004-10-06]. Dostupné z <http://www.statistics.sk/webdata/slov/tabulky/pmm/pmm04.htm#PRIEMERNÁ%20MESAČNÁ>.

Zino. *Charakteristika súčasného dôchodkového systému* [online]. c2004, poslední revize 7. 9.2004 [cit. 2005-03-06]. Dostupné z <http://www.nasdaqdq.szm.sk/a1a.htm>

Český statistický úřad. *Nejnovější ekonomické údaje* [online] c2005, [cit. 2005-04-05]. Dostupné z <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/aktualniinformace>

Ministerstvo práce sociálních věcí ČR [online]. poslední revize 28. 4. 2005. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/>.

Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR [online]. c2004. Dostupné z < http://www.employment.gov.sk/>.

Sociálna poisťovňa [online]. c2004. Dostupné z < http://www.socpoist.sk>.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vyměřovací základy na důchodové pojistné 21

Tabulka 2: Struktura a výška odvodů do Sociální pojišťovny od 1. ledna 2005 23

Tabulka 3: Porovnání výsledků modelových situací 32

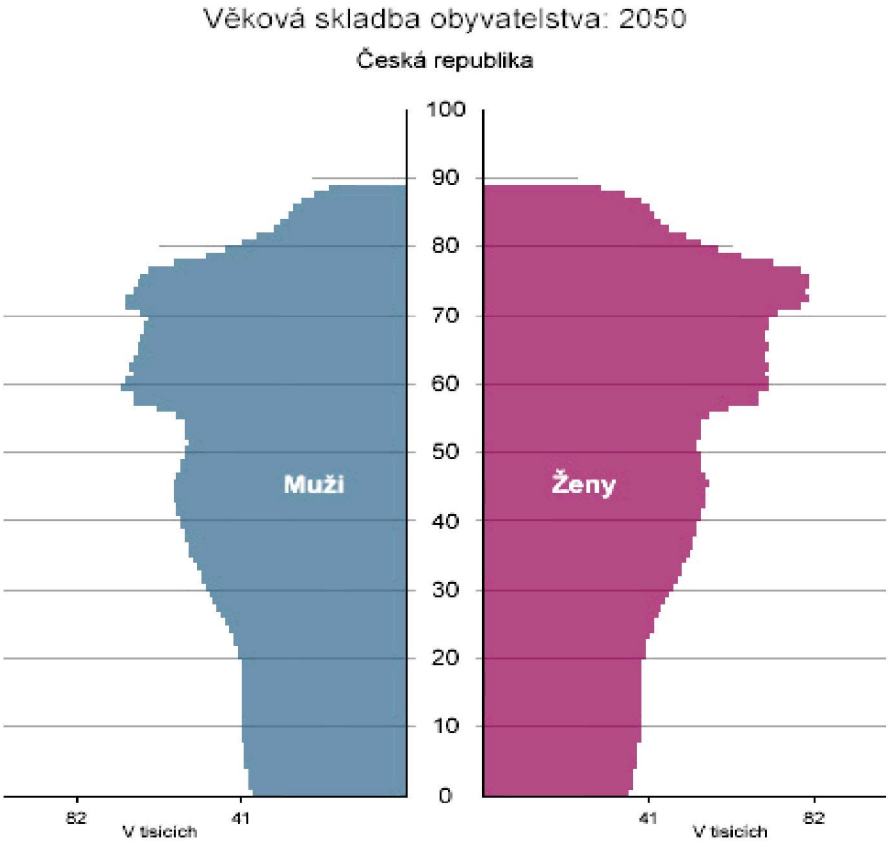
Přílohy

1. Věková skladba obyvatelstva v roce 2003 a v roce 2050[30]
2. Počet důchodců, zaměstnanců, OSVČ a osob dobrovolně účastných důchodového pojištění
3. Příjmy na pojistném důchodového pojištění v roce 2004
4. Výpočtové základy pro důchodové pojistné zaměstnanců, OSVČ a osob dobrovolně pojištěných

[30] Český statistický úřad. *Věková skladba obyvatelstva v roce 2003 a Věková skladba obyvatelstva v roce 2050* [online] c2005, [cit. 2005-04-06]. Dostupné z <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vekova_skladba_obyvatelstva_v_roce_2003 a http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vekova_skladba_obyvatelstva_v_roce_2050>

Příloha č. 1

Věková skladba obyvatelstva: 2003
Česká republika
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
Muži
Ženy
82
41
V tisících
41
82
V tisících

Věková skladba obyvatelstva: 2050
Česká republika
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
Muži
Ženy
82
41
V tisících
41
82
V tisících

Příloha č. 2

Počet důchodců, zaměstnanců, OSVČ a osob dobrovolně účastných důch. pojištění				
Rok	**Důchodci**	**Zaměstnanci**	**OSVČ***	**Dobrovolně pojištěné osoby***
2005	2 629 016	4 037 407	742681	1845
2006	2 646 766	4 043 496	742681	1845
2007	2 674 067	4 047 573	742681	1845
2008	2 698 290	4 049 869	742681	1845
2009	2 725 355	4 051 313	742681	1845
2010	2 747 325	4 049 238	742681	1845

*nepodařil se zjistit vývoj, proto uvažuji konstantní stav

Příloha č. 3

Příjmy na pojistném důchodového pojištění v roce 2004 v tis. Kč		
Pojistné od zaměstnavatelů	170 249 090,23	221 719 745,42
Pojistné od zaměstnanců	51 470 655,19	
OSVČ		13 407 246,60
Dobrovolné pojistné		43 163,74
Celkem pojistné důchodového pojištění		**235 170 155,76**

Příloha č. 4

Výpočtové základy (měsíční) v Kč pro stanovení důchodového pojistného sazbou 28% *	
Zaměstnanci**	16 926,9
OSVČ	5 373
Dobrovolně pojištěné osoby	6 962,8

*jde o průměrné vyměřovací základy pro jednotlivé subjekty, které jsem pro účely tohoto modelu např. pro OSVČ určil takto (pro zaměstnance i dobrovol. pojištěné osoby stejným způsobem):

$$\text{Výpočtový základ pro OSVČ} = \frac{\text{celkové roční odvody na pojistném za rok 2004 od OSVČ}}{\text{počet OSVČ} \times 12 \text{ měsíců} \times \text{sazba } 0{,}28}$$

**uvažuji agregovanou sazbu za zaměstnance i zaměstnavatele, tj. 6,5% +21,5%=28%